

ISSN:1306-3111
e-Journal of New World Sciences Academy
2009, Volume: 4, Number: 3, Article Number: 2B0018

SPORTS SCIENCES

Received: July 2008

Accepted: June 2009

Series : 2B

ISSN : 1308-7266

© 2009 www.newwsa.com

**Tamer Karademir¹ Bilal Çoban²,
M.Emin Kafkas¹, Bekir Mendes¹, Mahmut Acak¹**
Kahramanmaraş Sutcu Imam University¹
Firat University²
tamer.karademir@hotmail.com
Kahramanmaraş-Turkey

BEDEN EĞİTİMİ ÖĞRETMENLERİNİN TÜKENMİŞLİK DURUMLARININ BAZI DEĞİŞKENLER İLE DEĞERLENDİRİLMESİ

ÖZET

Bu araştırma, karşılıklı insan ilişkilerinin daha fazla yaşandığı meslek dallarından biri olan, Beden eğitimi öğretmenlerinin, seçilen bazı değişkenler doğrultusunda, tükenmişlik düzeylerinde farklılaşma gösterip göstermediğinin belirlenmesi amacı ile gerçekleştirilmiştir. Araştırmaya katılan Beden eğitimi öğretmenlerinin spor tesisi olanakları ve iş dışı çalışma değişkenlerinde istatistiksel olarak anlamlı fark bulunurken ($p < 0.05$), çalıştığı kurum, alkol kullanımı değişkenlerinde anlamlı fark tespit edilmemiştir ($p < 0.05$). Ankette bulunan ve alt ölçeklere ait sorulardan elde edilen verilerin, faktör analizi uygunluğu için yapılan testlerde; KMO değeri 0.85 ve Bartlett testi sonucu $\chi^2 = 6330,75$ ($p < 0.05$) bulunmuştur. Sonuç olarak meslekte yeni ve tecrübesiz olup, eğitim araçlarında yetersizlik çeken ve yoğun çalışma saati geçiren öğretmen grubunun daha fazla tükenmişlik riski altında olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Beden Eğitimi Öğretmeni, Duygusal Tükenme, Duyarsızlaşma, Kişisel Başarı, Tükenmişlik Sendromu

EVALUATION OF BURNOUT STATUS OF PHYSICAL EDUCATION TEACHERS WITH SOME VARIABLES

ABSTRACT

In this research, in order to determine under the light of some chosen variables there was alteration or not on the exhaustion level of physical education teacher which profession class is experience the mutual human relations. Statistically significant difference ($p < 0.05$) was found on the variables of sports center facilities and out of work activity of physical education teachers who participate this research. Whereas statistically insignificant difference ($p < 0.05$) was noted on the variables of the working intuitions and consuming alcohol. The results obtained from the questions which belong to subfactors in the survey, tested for suitability to factor analysis and KMO values and Barlett test result were found as 0.85 and $\chi^2 = 6330,75$ ($p < 0.05$) respectively. As a result, it was confirmed that the inexperienced young teacher groups whose has got long working hours and limited teaching materials are under higher exhaustion risk then other teacher groups.

Keywords: Physical Education Teacher, Emotional Exhaustion, Desensitization, Personal Achievement, Burnout Syndrome

1. GİRİŞ (INTRODUCTION)

Teknolojik gelişmelerle birlikte yaşam koşulları ve sosyal alanlarda meydana gelen değişimler, kişilerin beklenti ve ihtiyaçları, iş verimlerini, çalışma ve günlük yaşamlarını etkilemektedir. Bireylerde duygusal, zihinsel ve fiziksel yorgunluk göstergeleri olarak ortaya çıkan tükenmişlik (burnout) sendromu, 1970 li yıllarda ortaya konmasıyla birlikte [1 ve 2], günümüze kadar önemini devam ettirmiştir. Bu bakımdan konu ile ilgili yapılması gereken çalışmalar önem arz etmektedir.

Tükenmişlik ifadesi ilk olarak bir psikiyatrist olan Freudenberger ve takip eden yıllar içerisinde Maslach tarafından kullanılmıştır [3]. Tükenmişliği, enerji, güç ve kaynaklar üzerindeki aşırı taleplerden dolayı kişinin başarısız olması, yıpranması ve tükenmesi olarak nitelendirmiştir [4]. Maslach, tükenmişliği üç alt bileşenli bir yapı olarak ele almaktadır [3]. Bunlar; duygusal tükenme, duyarsızlaşma ve kişisel başarının azalması şeklinde ifade edilmektedir.

- **Duygusal Tükenme (Emotional Exhaustion):** Bireyin duygusal kaynaklarının tükenmesi ve enerjisinin azalmasını tanımlamaktadır. Duygusal tükenmişlik hisseden çalışanlar yaptığı iş nedeni ile kendisini aşırı yüklenmiş, tükenmiş sanmakta ve duygusal anlamda kendilerini işlerine verememektedirler.
- **Duyarsızlaşma (Desensitization):** Kişinin hizmet verdiklerine karşı onların birer fert olduklarını dikkate almaksızın sergilediği olumsuz, gayri ciddi tavır ve duyguları tanımlamaktadır.
- **Kişisel Başarısızlık (Lack Of Personal Accomplishment):** Kişinin kendini olumsuz değerlendirme eğilimini tanımlamakta ve bireylerin sorunların üstesinden gelememeleridir. Kişinin işe karşı motivasyonu düşmüştür, kişi kontrol eksikliği ve çaresizlik hisseder. Kişi iş dışındaki faaliyetlere yönelmektedir [5 ve 6].

Tükenmenin nedenleri, kişinin beklentileri ile ilişkilendirilmektedir. Genellikle gerçek dışı beklentiler ile kendi beklentileri arasındaki uyumun paralellik göstermemesi sonucunda oluşan bir durumdur [7]. Tükenmişliğin birey üzerinde yorgunluk, uykusuzluk, işten soğuma, işten ayrılma, evlilik sorunları, gibi kişilik sorunlarına yol açtığı belirtilmektedir [8]. Çalışılan meslekte karşılıklı insan ilişkilerinin fazla olduğu (doktorluk, öğretmenlik, yöneticilik, polislik gibi) durumlarda tükenmişlik durumuna daha fazla rastlanmaktadır [9 ve 10].

Tükenmişlik sendromu oldukça yaygın görülen bir durumdur. Çalışan kişiler iş yaşamlarının herhangi bir döneminde tükenmişlik sendromu ile karşı karşıya kalabilmektedirler. Ancak bu durum birdenbire gelişen bir durum olmamakta, gizlice gelişmekte, bazı etmenlerle beslenerek ortaya çıktıktan sonra da kişinin ruhsal dengesini bozmaktadır. İş-aile ve sosyal yaşantısında önemli sorunların yaşanmasına neden olabilmektedir [11].

Tükenmişlik, insanların kendilerini çaresiz, kapana kısılmış, bitmiş hissetmelerine neden olmaktadır. Bu nedenle tükenmişlik, stresten çok daha olumsuz bir durumu ifade etmektedir [12].

Tükenmişlik, örgüt yapısında da bazı önemli değişikliklere neden olmaktadır. Bunlar, işe katılımın ve iş doyumunun düşmesi, işten ayrılmaların artması, performansın düşmesi, grup bağlılığının azalması, fiziksel ve duygusal semptomların artması, sağlık harcamalarının artması, aile hayatının çökmesi şeklinde ortaya çıkabilmektedir [13]. Tecrübesi yüksek olan çalışanların da, işlerine

gösterdikleri özveriyi azaltmaları ve emekliye ayrılmaları, tükenmişliğe işaret eden tepki türlerindedir [14].

Yurt dışı literatüre göre öğretmenlik mesleği, en stresli mesleklerden biridir. Mesleğin stresinden kaynaklı olarak ortaya çıkan tükenmişlik ve tükenmişlikle birlikte ortaya çıkan fizyolojik ve psikolojik sorunlar, öğretmenin niteliğini zayıflatmaktadır. Öğretmenlerde gözlenen tükenmişlik, duygusal, düşüncesele ve fizyolojik boyutlarda hissedilen tükenmişlikle karakterizedir [15]. Yüksek iş stresi, insanlarda iş doyumсуuzluğu, devamsızlığı ve işten ayrılma gibi sonuçlara neden olmaktadır. Öğretmenlik mesleğinin stresi ile psikolojik [anksiyete ve depresyon], fizyolojik [yüksek tansiyon, taşikardi, baş ağrıları] ve/veya davranışsal [alkol ve sigara alımı, uyku problemleri] problemler korelasyon göstermektedir [16]. İşkhan öğretmenlik mesleğini, eğitim ortamında kişilerin etkisinde kaldıkları özgün ve yoğun stres yaratan durumlar sebebiyle, bireylerin özellikle ruhsal sağlıklarının ve buna bağlı olarak da çalışma yaşamlarının kötü yönde etkilenmesinde önemli oranda risk taşıyan bir meslek olarak yorumlamıştır [17].

Literatürde, öğretmenlerde stres yaratan unsurları belirlemeye yönelik çalışmalar bulunmaktadır. Bu çalışmalardaki bazı unsurlar. Öğrenci sayısının fazlalığı, öğrencideki gelişim geriliği, iş yükü fazlalığı, rol çatışması, meslektaşlarla iletişim, zayıf iş çevresi, yetersiz maaş, statü, zaman kısıtlılığı, kaynak kısıtlılığı] stres yaratan faktörler olarak özellikle dikkat çekmektedir [15, 16 ve 18].

Öğretmenin fiziksel, akademik ve sosyal performansını doğrudan etkileyen bir sendrom olarak görülen tükenmişlik, işin getirdiği stresli durumlara, uygun olan ya da uygun olmayan tepkilerin verilmesi sonucunda oluşan bir süreçtir [19].

Tükenmede, bazı sosyo-demografik ve işle ilgili değişkenlerin önemli olduğu belirlenmiştir. Bekâr olan genç yaştaki ve çocuksuz kişilerde, evli, yaşlı ve çocuklulara göre, meslekte daha yeni ve deneyimsiz olanlarda, daha uzun süredir çalışan ve daha deneyimlilere göre tükenmenin daha yüksek düzeylerde yaşandığı bildirilmektedir [20, 21]. İş yükünün ağır, günlük çalışma süresinin uzun olup, çalışma şartlarının olumsuz olarak algılanması da, tükenmeyi etkilemektedir [20 ve 22]. Cinsiyet konusundaki araştırmalar ise tutarlı sonuçlar ortaya koymamıştır [23]. Bazı çalışmalar kadınlarda, kimileri erkeklerde iş stresi ve tükenmenin daha yoğun yaşandığını bildirirken, kimilerinde cinsiyetler arası ayrılık bulunmamıştır [20, 21 ve 24].

İlköğretim öğretmenlerinin tükenmişlik yaşantıları ve yeterlik algıları üzerine yapılan bir araştırmada, yöneticiler, öğrenciler ve çalışma arkadaşlarından alınan desteğin öğretmenin tükenmişliğinde koruyucu bir faktör olduğu, yönetici ve çalışma arkadaşlarından alınan desteğin, tükenmişlik düzeyini olumlu etkilemesi ile ilişkili bulunduğu görüşü vurgulanmıştır. Yine aynı araştırmada derslere ilgili, çalışkan ve başarılı öğrencilerin tükenmişliği azaltıcı etki sağladığı, kurum yöneticileri tarafından ödüllendirilen öğretmenlerin çalışmalarında başarılı olduğu ve öğretmenlerin, kendilerini güçlü hissettikleri bir çalışma ortamında, tükenmişliği oluşturan faktörlerin etkisini ortadan kaldırdığı ifade edilmiştir [25].

Beden eğitimi öğretmenleri eğitim sistemi içerisinde, öğrencilerin beden ve ruh sağlığını geliştirici faaliyetlerde bulunmaya çalışmaktadır. Bunların yanında mesleki konuları itibarıyla, okul spor faaliyetlerinde, yarışmalara katılacak öğrencilerin seçimi ve onların antrene edilme sorumluluğunu da üstlenebilmektedir. Ancak okul yönetiminin beklentileri ve ailelerin öğrencilerden beklentileri arasındaki çelişkilerden kaynaklanan problemler yaşayabilmektedirler. Çoğu ailelerin spor faaliyetlerini, öğrencinin eğitimini engelleyen bir faktör olarak görmesi Beden

eğitimi öğretmenin faaliyetlerini yerine getirmede sıkıntı oluşturan durum olarak karşısına çıkmaktadır. Hem öğretim hem de organizasyon ve faaliyetlere liderlik yapma rolleri Beden eğitimi öğretmenlerinin, farklı stres faktörleri yaşamalarına neden olabilmektedir [26].

Bu konumu itibari ile Beden eğitimi öğretmenlerinin tükenmişlik düzeylerini etkileyen değişkenleri incelemek, eğitimde verimliliğin sağlanmasına ve öğretmenlerin karşılaşılabilecekleri sorunlara çözüm bulmada katkı sağlayabilecektir.

2. ÇALIŞMANIN ÖNEMİ (RESEARCH SIGNIFICANCE)

Türkiye'de tükenmişlikle ilgili yapılan çalışmaların bir bölümü doktorlar ve hemşirelerle, diğer bir bölümü ise öğretmen ve yöneticilerle yapılmıştır. Eğitimin niteliği açısından, kaliteyi düşüren, çalışma şartlarını zorlaştıran problemlerin, tükenmişlik düzeylerini etkileyen risk faktörlerinin belirlenmesi önemli görülmektedir. Eğitim kurumlarında öğretmenlerin sağlıklı olması, eğitim sistemine ve öğrencilere, dolayısıyla topluma olumlu bir yansıma gösterebileceği düşünülmektedir. Öğretmenlik mesleğinde yaşanan tükenmişliğin ölçülmesi, değerlendirilmesi ve olumsuzlukların nedenlerini araştırmayı amaçlayan çalışmaların yapılması önemli görülmektedir.

Bu amaçla yapılan araştırmada, Beden Eğitimi Öğretmenlerinin tükenmişlik düzeylerinin, yaş, medeni durum, cinsiyet, çalışma süresi, çalışılan kurumun niteliği, spor tesisi olanakları, iş dışı çalışma, sigara ve alkol kullanımı değişkenleriyle ilişkili olup olmadığının belirlenmesi amaçlanmıştır.

3. MATERYAL VE YÖNTEM (MATERIAL AND METHOD)

Evren, araştırma sonuçlarının temsil ettiğinin düşünüldüğü birimler bütünüdür. Evreni temsil gücü yüksek olan bir örneklem grubundan veri almak, edinilen bilgilerin genellenebilme düzeyini artırmaktadır. Örneklem ise; belli bir evrenden, o evreni temsil etme düzeyinin yeterli olduğu düşünülen, seçilmiş küçük bir birim olarak görülebilir.

Yapılan araştırmada evreni, **Milli Eğitim Bakanlığına bağlı devlet okulu ve özel okullarda** görev yapan Beden Eğitimi Öğretmenleri oluştururken, Örneklemi ise; evrenden araştırma için yansız (random) ele alınan 812 Beden eğitimi öğretmeni oluşturmuştur. Söz konusu bu rakam, Beden eğitimi öğretmenlerinden, ulaşılabilen bir rakamı temsil etmektedir.

Çalışma deseni olarak, kişilerin karakteristikleri, geçmişleri veya şimdiki davranışları hakkında bilgi edinmeyi ve betimlemeyi amaçlayan tarama (survey) metodu kullanılmıştır.

3.1. Veri Toplama Araçları (Instruments)

Tarama (survey) metodu içerisinde, evreni genellemeye yönelik yapılan araştırmada, veri toplama aracı olarak anket yöntemi seçilmiş ve şu ölçekler kullanılmıştır:

- Sosyo-demografik veri toplama formu: Kişinin kendisinin doldurduğu bu formda, 11 ayrı [cinsiyet, medeni durum, yaş, çalıştığı kurum, çalışma yılı, günlük çalışma süresi, iş dışı çalışma, spor tesisi olanakları, alkol ve sigara kullanım alışkanlıkları, sağlık sorunları ile ilgili kişisel] **değişkene ait** soru yer almaktadır. Seçilmiş olan demografik değişkenlerin bir kısmı, daha önce bazı meslek gruplarına ve öğretmenlere uygulanmış **araştırmalarda kullanılan** değişkenlerden seçilmiş, bu değişkenlerin Beden eğitimi öğretmenleri üzerindeki etkilerinin de tespit edilmesi amaçlanmıştır. Bir kısmı da anket hazırlanmadan önce, rasgele seçilen Beden eğitimi öğretmenleri

ile yapılan yüz yüze görüşmeler sonucu, öğretmenlerin sorun olarak ifade ettikleri ortak konu ve davranışlara yönelik **seçilmiştir.**

- Maslach Tükenmişlik Ölçeği (MTÖ): Maslach ve Jackson [1981] tarafından geliştirilen bir ölçektir. MTÖ toplam 22 maddeden oluşmakta ve tükenmişliği, Duygusal Tükenme (DT), Duyarsızlaşma (D) ve Kişisel Başarı (KB) olmak üzere üç boyutta değerlendirmektedir. Çalışmada kısaltmalar (MTÖ, DT, D, KB) literatürde genel olarak tercih edilen şekli ile uygun görülüp aynı şekilde kullanılmıştır.

Duygusal tükenme boyutunda 9 madde, duyarsızlaşma boyutunda 5 madde ve kişisel başarı boyutunda da 8 madde yer almaktadır. Duygusal tükenme ve duyarsızlaşma ile ilgili ifadeler olumsuz, kişisel başarı ile ilgili olanlar olumlu ifadelerdir. Ölçeğin özgün biçimindeki 7 basamaklı yanıt seçeneklerinin uygun olmadığı belirlenerek, uyarlama çalışmasında basamak sayısı 5'e indirilmiştir [22]. MTÖ'nin alt ölçeklerinin değerlendirilmesi ayrı ayrı yapılmaktadır. DT - D ve KB alt ölçek puanları, 5 li likert tipi olarak hazırlanan anket sorularında, her bir madde için; 'hiçbir zaman' -0-, 'çok nadir' -1-, 'bazen' -2-, 'çoğu zaman' -3-, 'her zaman' -4- olacak şekilde değerlendirilmektedir. Ancak KB alt ölçeğinin olumlu sorulardan oluşması ve ters puanlama yapılmadığı için, kişisel başarı olarak ifade edilmekte, alınan puan yükseldikçe tükenmişliğin azaldığı kabul edilmektedir.

Ölçeğin güvenilirliği ve geçerliği; Ölçeğin güvenilirlik ve geçerlik çalışmaları Ergin tarafından yapılmıştır [22]. Doktor ve hemşireden elde edilen verilerin üç alt boyuta ilişkin iç tutarlılık kat sayıları [Cronbach Alpha] duygusal tükenme 0.83, duyarsızlaşma 0.65, kişisel başarı 0.72'dir. Ölçeğin alt boyutlarına ilişkin test-tekrar test güvenilirlik kat sayıları ise, duygusal tükenme 0.83, duyarsızlaşma 0.72, kişisel başarı 0.67'dir.

Ölçeğin öğretmen örnekleminde geçerlik ve güvenilirlik çalışması ilk kez Girgin (1995) ile Sucuoğlu ve Kuloğlu (1996) tarafından yapılmıştır [27 ve 28]. Girgin yaptığı çalışmada MTÖ'nin güvenilirliğini belirlemek amacıyla, test-tekrar test yöntemi ve iç tutarlık katsayısının hesaplanması yöntemlerini kullanmıştır. Yapılan test-tekrar test yöntemi ile DT, D ve KB alt ölçekleri için elde edilen güvenilirlik katsayıları sırası ile 0.86, 0.68 ve 0.83 bulunmuştur. Ölçeğin güvenilirliği için yapılan bir diğer işlemde alt ölçeklerin Cronbach-Alpha katsayılarına bakılmış ve sonuç DT için, 0.87, D için, 0.63 ve KB için 0.74 bulunmuştur.

Sucuoğlu ve Kuloğlu'nun çalışmalarında ise MTÖ'nin güvenilirlik çalışması için Cronbach-Alpha katsayıları hesaplanmış ve testi yarılama tekniği kullanılmıştır. Buna göre MTÖ'nin alt ölçeklerinin Cronbach-Alpha katsayıları DT, D ve KB için sırasıyla; 0.82, 0.73 ve 0.60, testi yarılama tekniği sonucunda elde edilen güvenilirlik katsayıları ise sırasıyla 0.77, 0.75 ve 0.42 bulunmuştur.

Yapılan araştırmada ise; ölçek deneklere tek tek uygulanmış, ölçeğin tükenmişlik konusuyla ilişkili olduğu belirtilmeyerek bunun yerine, işe ilişkin tutumlarının ölçüldüğü bir araştırma olduğu söylenerek, ankete verilen cevapların güvenilirliği artırılmaya çalışılmıştır.

3.2. Verilerin Analizi (Data analysis)

Toplam 812 Beden Eğitimi öğretmeninden anket yöntemi ile elde edilen verilerin, sayısal değerlerle ifade edilebilmesi için, veriler bilgisayar ortamına aktarılarak çeşitli kategorilere göre değerlendirilmiş, SPSS [15,0] paket programı kullanılarak aşağıdaki istatistiksel analizler yapılmıştır:

- Uygulanan MTÖ'nin alt ölçeklerine ait anket soruları sonucu elde edilen verilere faktör analizi yapılmadan önce, faktör analizine uygunluğu KMO [Kaiser-Meyer-Olkin] ve Bartlett (Bartlett test of sphericity) testiyle test edilmiştir. KMO = 0.85 ve Bartlett sonucu $\chi^2 = 6330,75$ ($p < 0.05$) bulunmuştur. Veriler alt sınır (0.60) değerinin üzerinde faktör analizi için uygunluk göstermiştir. Ölçeğin güvenilirliği için yapılan analizde, alt ölçeklerin [Cronbach-Alpha] iç tutarlılık katsayılarına bakılmış ve sonucun DT: 0.83, D: 0.78 ve KB: 0.79 bulunması, ankete verilen cevaplardan elde edilen verilerin, değerlendirme için uygun olduğu sonucuna varılmıştır.
- Örneklemenin, kişisel ve mesleki değişkenlerine göre dağılımını ortaya koymak amacıyla frekans ve yüzdeler hesaplamalar yapılmıştır.
- Tükenmişlik alt ölçek puanları açısından, bağımsız değişkenlere bağlı farklılaşma düzeyini değerlendirmek için; ikiden fazla grup ortalamalarının analiz edildiği (birey sayısı (n) yeterli olmasına rağmen, veriler parametrik test varsayımlarını yerine getirmediği için non-parametrik) Kruskal Wallis (KW) varyans analizi kullanılmıştır. Sonucun istatistiksel olarak anlamlı çıktığı durumlarda, farkın kaynağını bulmak için; iki bağımsız grup ortalamaları arasında farkın düzeyini anlamaya yönelik Mann-Whitney U testi (MW U) ($p < 0.05$ anlamlılık düzeyi, yapılacak karşılaştırma sayısına bölünmüş ve sonuç, en küçük değer $p < 0.01$ anlamlılık seviyesi olarak) uygulanmıştır. Alt ölçekler arası ilişki düzeyinin belirlenmesi için korelasyon testine tabi tutulmuş ve yine normallikten uzak dağılım gösteren veriler için kullanılan; Spearman sıra korelasyon [Spearman rank correlation] katsayısı kullanılmıştır. İstatistiksel anlamlılık derecesi alfa (α) yanılma düzeyi $p < 0.05$ olarak kabul edilmiştir.

4. BULGULAR (FINDINGS)

Araştırma sonucu elde edilen verileri ve konuyu takip noktasında kolaylık açısından, grubu tanımlamak maksadı ile yapılan sosyo-demografik bilgiler ayrı tabloda ve tükenmişlik düzeyini belirlemek amacı ile yapılan MTÖ'nin (DT, D, KB) alt ölçek bilgileri ayrı tablolarda sunulmuştur. Ayrıca araştırmada değerlendirmeye alınan değişkenlerin **analiz sonuçlarını gösteren** tabloya yer verilmiştir.

Tablo 1. Örneklem grubuna ait demografik özellikler
(Table 1. Descriptive information about subjects)

Değişkenler	Sayı (n)	Yüzde (%)
Yaş		
22 yaş altı	33	4,1
22 -31 yaş	462	56,9
32 -41 yaş	262	32,3
42 -51 yaş	49	6,0
51 üzeri	6	0,7
Cinsiyet		
Kadın	220	27,1
Erkek	592	72,9
Medeni Durum		
Evli	479	59,0
Bekâr	310	38,2
Eşinden ayrılmış	23	2,8
Toplam	812	100,0

Araştırma grubunun 22-31 yaş aralığında olanlar %56,9'luk bir oranı oluşturmaktadır. Gruptaki en az sayıyı %0,7 oran ile 51 yaş üzerindekiilerin olduğu tespit edilmiştir. Grubun %72,9'unu erkekler, %27,1'ni kadınlar oluşturmaktadır. Gruptaki evli oranı %59, bekârlar %38,2 ve eşinden ayrılmış olanların oranı %2,8 olarak belirlenmiştir (Tablo 1).

Tablo 2. Örneklem grubunun mesleki tanımlayıcı özelliklerine göre dağılımı
(Table 2. Distribution of subjects according to their professional profiles)

Değişkenler	Sayı (n)	Yüzde (%)
Çalıştığı Kurum		
Resmi	742	91,4
Özel	70	8,6
Meslekte Çalışma		
1 -5 yıl	348	42,9
6 -10 yıl	316	38,9
11 -15 yıl	86	10,6
16 -20 yıl	38	4,6
21 yıl ve üzeri	24	3,0
Günlük çalışma Saati		
1 -5 saat	460	56,7
6 -10 saat	215	26,5
11 ve üzeri saat	137	16,8
Spor tesisi olanakları		
Yetersiz	549	67,6
Kısmen	111	13,7
Yeterli	152	18,7
İş Dışı Çalışma		
Çalışmıyor	719	88,5
Çalışıyor	93	11,5
Toplam	812	100,0

Araştırma grubunun %91,4'ünü resmi **okullarda** görev yapan Beden eğitimi öğretmenleri oluştururken %8,6'nın özel okullarda görev yaptığı belirlenmiştir. Meslekte çalışma yıllarına göre değerlendirdiğimizde %42,9 ile 1- 5 yıl, %38,9 ile 6-10 yıl ve geriye kalan %18,2'i ise 11 yıl üzeri çalışanlardır. Günlük çalışma saatleri bakımından en yüksek oran %56,7 ile 1-5 saat arası çalışanlar olup, en az %16,8 oran ile 11 saat ve üzeri çalışanlar olarak tespit edilmiştir. Bulunduğu okulda spor yapma olanaklarını yetersiz bulan %67,6 iken, kısmen yeterli diyen %13,7, spor tesisimiz yeterli diyen Beden eğitimi öğretmenleri %18,7 olmuştur. Ayrıca öğretmenliğin dışında başka bir işte çalışan grup %11,5, başka bir işle uğraşmayan %88,5 olduğu bulunmuştur (Tablo 2).

Tablo 3. Örneklem grubunun bazı alışkanlık ve sağlık tanımlayıcıları
(Table 3. Some indicators about subjects' habits and health)

Değişkenler	Sayı (n)	Yüzde (%)
Alkol kullanımı		
Hiç içmedim	475	58,5
Ara sıra içerim	225	27,7
Sürekli içerim	37	4,6
İçerdim bıraktım	75	9,2
Sigara içme		
Hiç içmedim	316	38,9
İçerdim bıraktım	122	15,0
Halen içiyorum	374	46,1
Sağlık problemi		
Var	142	17,5
Yok	670	82,5
Toplam	812	100,0

Araştırma grubu olarak ele alınan Beden eğitimi öğretmenlerinin mesleki bilgilerinin dışında bazı alışkanlıklar ve sağlık durumlarına **ilişkin alınan cevaplarda**; alkolü sürekli ve/veya ara sıra kullanan denek sayısının oranı %32,3, daha önce kullanıp bırakan %9,2 iken, hayatında hiç alkol almayanlar %58,5 olarak bulunmuştur. **Grubun** sigara kullanım alışkanlığında; sigarayı hiç içmedim diyenler %38,9, halen içiyorum diyenler %46,1, bıraktım diyenler %15,0 dır. Örneklem **grubunun** %82,5'i sağlık problemi **olmadığını ifade ederken**, %17,5 gibi bir oranının bazı sağlık problemleri ile karşı karşıya kaldıkları belirlenmiştir (Tablo 3).

Tablo 4. Örneklem grubunun MTÖ Alt ölçeklerinin istatistiksel tanımlayıcıları
(Table 4. Descriptive statistics about subjects' scores from MBI Subscale)

Alt Ölçekler	N	Minimum	Maximum	Mean	Std. Deviation
DT	812	.00	33.00	14.92	7.12
D	812	.00	18.00	8.27	4.02
KB	812	.00	30.00	17.56	5.62

Araştırma grubunun MTÖ alt ölçeklerine ait bazı tanımlayıcı istatistiklerinde; Duygusal Tükenme (DT) alt ölçeği puanı 0 ile 33 arasında olup ortalaması 14.92±7.12 bulunmuştur. Duyarsızlaşma (D) alt ölçek puanı 0 ile 18 arasında ve ortalaması 8.27±4.02, Kişisel Başarı (KB) puanı 0 ile 30 arasında ve ortalaması 17.56±5.62 olarak bulunmuştur (Tablo 4).

Çalışmada ele alınan grubun MTÖ alt ölçek puan ortalamalarının istatistiksel olarak ilişki düzeyleri Tablo 5'de verilmiştir.

Tablo 5. Örneklem gurubunun MTÖ Alt ölçeklerinin korelasyon dağılımı
(Table 5. Correlations between subjects' scores from MBI subscales)

	Alt ölçekler	Tanımlayıcılar	DT	D	KB
Spearman's rank correlation	DT	r	1.000	.329**	-.527**
		p	.	.000	.000
		N	812	812	812
	D	r	.329**	1.000	-.326**
		p	.000	.	.000
		N	812	812	812
	KB	r	-.527**	-.326**	1.000
		p	.000	.000	.
		N	812	812	812

Tabloya göre alt ölçekler arasında $p < 0.01$ anlamlılık düzeyinde rastlantısal olmayan, anlamlı bir ilişki gözlemlenmiştir. Duygusal tükenme (DT) ile Duyarsızlaşma (D) arasında $r = .32$ ($p < 0.01$) pozitif doğrusal ilişki gözlemlenmiştir. Duygusal tükenme (DT) ile Kişisel Başarı (KB) arasında ise $r = -.52$ ($p < 0.01$) negatif yönde doğrusal bir ilişki gözlemlenmiştir. Duyarsızlaşma (D) alt ölçeği ile Kişisel Başarı (KB) alt ölçeği arasında $r = -.32$ ($p < 0.01$) yine negatif yönde doğrusal bir ilişkiye rastlanmıştır (Tablo 5).

Araştırma grubuna ait bazı değişkenler **ele alınarak**; MTÖ alt ölçek puan ortalamalarına göre yapılan karşılaştırma sonucu, yaşa bağlı karşılaştırmalarda DT, D ve KB da istatistiksel olarak anlamlı fark gözlemlenmiştir. Cinsiyete göre DT ve KB alt ölçeğine göre anlamlı bir fark olmamasına rağmen, D seviyesinde fark tespit edilmiştir. Medeni durumlarına göre yapılan karşılaştırmada DT, D ve KB da istatistiksel anlamlı fark bulunmuştur. Örneklem grubu için, çalıştıkları kurum tükenmişliklerinde anlamlı her hangi bir fark oluşturmazken, meslekte çalışma süreleri arasındaki karşılaştırmada anlamlı fark tespit edilmiştir.

Mesleğinde günlük çalışma saatleri bakımından yapılan karşılaştırmalarda DT, D ve KB arasında anlamlı fark olduğu gözlemlenmiş, dersini işlemek için kullandıkları spor tesisinin yeterlilik konumunun tükenmişlik ile karşılaştırılmasında D yönünden anlamlı bir fark bulunmazken, DT ve KB arasında istatistikî açıdan fark tespit edilmiştir. Mesleğinin dışında başka bir iş yapıp yapmama arasındaki karşılaştırmada istatistikî yönden anlamlı bir fark olduğu gözlemlenmiştir.

Araştırma grubunun bazı alışkanlıklarına ait, alkol ve sigara kullanım durumlarına göre yapılan karşılaştırmada ise; alkol kullanımında DT, D ve KB puan ortalamalarında anlamlı fark bulunmazken, sigara kullanımında DT ve D da fark anlamlı bulunmamasına rağmen, KB alt ölçeğinde istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmuştur. Araştırma grubun sağlık probleminin tükenmişlik üzerine etki düzeyinin istatistiksel karşılaştırılmasında fark anlamlı çıkmıştır. MTÖ alt ölçek puan ortalamaları (DT, D ve KB) ve standart sapma sonuçları tablo da verilmiştir (Tablo 6).

Tablo 6. Örneklem grubunun MTÖ alt ölçeklerinin değişkenlere göre karşılaştırılması
(Table 6. Comparison of subjects' scores from MBI subscale according to variables)

DEĞİŞKENLER	DT		D		KB	
	X	SS	X	SS	X	SS
Yaş	KW $X^2 = 53.68^{**}$		$X^2 = 28.55^*$		$X^2 = 46.21^{**}$	
22 yaş altı	16.72	+ 7.10	9.36	+ 3.26	15.21	+ 4.30
22 -31 yaş	16.24	+ 6.68	8.65	+ 4.01	17.06	+ 5.39
32 -41 yaş	13.25	+ 7.33	7.94	+ 3.97	17.94	+ 5.90
42 -51 yaş	11.42	+ 6.26	6.32	+ 4.23	20.91	+ 5.24
51 üzeri yaş	4.33	+ 3.44	4.16	+ 1.32	25.16	+ 2.71
Cinsiyet	MW U Z = -0.525		Z = -2.496*		Z = -0.832	
Erkek	14.81	+ 6.89	8.50	+ 4.18	17.46	+ 5.61
Bayan	15.20	+ 7.72	7.67	+ 3.48	17.83	+ 5.66
Medeni Durum	KW $X^2 = 52.37^{**}$		$X^2 = 6.09^*$		$X^2 = 19.94^{**}$	
Evli	13.43	+ 7.10	7.97	+ 3.90	18.17	+ 6.08
Bekâr	17.06	+ 6.56	8.71	+ 4.18	16.75	+ 4.84
Eşinden ayrılmış	16.95	+ 7.36	8.69	+ 3.85	15.91	+ 3.76
Çalıştığı Kurum	MW U Z = -0.168		Z = -0.943		Z = -1.836	
Resmi	14.93	+ 7.21	8.25	+ 4.04	17.67	+ 5.58
Özel	14.71	+ 6.12	8.54	+ 3.87	16.38	+ 5.96
Meslekte çalışma	KW $X^2 = 77.43^{**}$		$X^2 = 36.21^{**}$		$X^2 = 53.92^{**}$	
1 -5 yıl	17.18	+ 6.73	9.12	+ 4.02	17.00	+ 5.21
6 -10 yıl	14.21	+ 6.86	8.03	+ 3.89	16.89	+ 5.57
11 -15 yıl	11.19	+ 7.02	7.09	+ 3.66	19.67	+ 6.28
16 -20 yıl	10.50	+ 5.74	6.86	+ 4.23	20.65	+ 5.51
21 ve üzeri	11.75	+ 6.91	5.79	+ 3.79	22.08	+ 4.68
Günlük çalışma saati	KW $X^2 = 12.76^{**}$		$X^2 = 16.63^{**}$		$X^2 = 16.82^{**}$	
1 -5 saat	14.16	+ 7.09	8.16	+ 3.88	18.26	+ 5.36
6 -10 saat	15.65	+ 7.62	7.79	+ 4.46	16.66	+ 6.17
11 ve üzeri saat	16.29	+ 6.10	9.41	+ 3.53	16.64	+ 5.29
Spor tesisi olanakları	KW $X^2 = 41.49^{**}$		$X^2 = .016$		$X^2 = 42.22^{**}$	
Yetersiz	16.01	+ 7.16	8.27	+ 4.19	16.66	+ 5.63
Kısmen	13.21	+ 6.15	8.29	+ 3.98	19.20	+ 5.31
Yeterli	12.19	+ 6.70	8.28	+ 3.41	19.61	+ 5.04
İş Dışı Çalışma	MW U Z = -1.98*		Z = -3.35^{**}		Z = -3.975^{**}	
Çalışıyor	16.12	+ 6.95	9.45	+ 3.64	15.69	+ 4.34
Çalışmıyor	14.76	+ 7.14	8.12	+ 4.04	17.80	+ 5.73
Alkol Kullanımı	KW $X^2 = 6.22$		$X^2 = 6.77$		$X^2 = 5.44$	
Hiç içmedim	14.46	+ 7.08	7.97	+ 3.85	17.87	+ 5.83
Ara sıra içerim	15.55	+ 7.06	8.72	+ 3.95	17.48	+ 5.14
Sürekli içerim	15.18	+ 5.96	8.91	+ 4.88	16.54	+ 6.26
İçerdim bıraktım	15.76	+ 7.95	8.56	+ 4.64	16.37	+ 5.28
Sigara Kullanımı	KW $X^2 = 1.18$		$X^2 = 3.85$		$X^2 = 8.13^*$	
Hiç içmedim	14.90	+ 7.16	8.41	+ 3.76	18.31	+ 5.69
İçerdim bıraktım	14.33	+ 6.65	8.73	+ 3.83	17.18	+ 5.07
Sürekli içerim	15.12	+ 7.25	8.01	+ 4.28	17.05	+ 5.68
Sağlık problemi	MW U Z = -7.28^{**}		Z = -4.31^{**}		Z = -5.49^{**}	
Var	18.74	+ 6.10	9.45	+ 3.50	15.51	+ 4.18
Yok	14.10	+ 7.04	8.02	+ 4.08	18.00	+ 5.80

* $p < 0.05$, ** $p < 0.01$

5. SONUÇ VE ÖNERİLER (CONCLUSION AND SUGGESTIONS)

Eğitimde kalitenin ve iyileştirmenin sağlanabilmesi ve buna yardımcı olacak olan, bu alanda görev yapan öğretmenlerin tükenmişliklerini etkileyen faktörlerin ortaya konularak, gelecek

dönemlere ve yapılacak çalışmalara ışık tutması amaçlanmıştır. Bu amaçla, Beden eğitimi öğretmenleri üzerinde yapılan araştırmada tükenmişlik durumları, bazı bağımsız değişkenler ile ele alınarak ortaya konulmuştur. Araştırma sonuçlarını literatür ile destekleme boyutunda, bazı alanlarda öğretmenler üzerinde yapılan literatür ile açıklanmaya çalışılırken, bazı alanlarda ise, hem öğretmen hem de diğer meslek grupları üzerinde yapılan araştırmalar ile değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Maslach Tükenmişlik Ölçeği'nden alınabilecek en düşük ve en yüksek puan DT için 0-36 (duygusal tükenme alt ölçeğinde kullanılan soru sayısı 9'dur), D için 0-20 (duyarsızlaşma alt ölçeği soru sayısı 5 dir.), KB için -32 (kişisel başarı alt ölçek soru sayısı 8) dir. Araştırma grubunun sonuçlarına göre; MTÖ alt ölçeklerine ait bazı tanımlayıcı istatistiklerinde; Duygusal Tükenme (DT) alt ölçeği puanı 0 ile 33 arasında olup ortalaması 14.92 ± 7.12 bulunmuştur. Duyarsızlaşma (D) alt ölçek puanı 0 ile 18 arasında ve ortalaması 8.27 ± 4.02 . Kişisel başarı (KB) puanı 0 ile 30 arasında ve ortalaması 17.56 ± 5.62 olarak bulunmuştur. Bu istatistiklere göre; ortalama puan açısından en yüksek KB alt ölçeğinde bulunmuştur. Bunu sırasıyla DT ve D alt ölçek puanları izlemiştir (Tablo 4).

MTÖ' nin alt ölçekleri arasında $p < 0.01$ anlamlılık düzeyinde rastlantısal olmayan, anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Duygusal tükenme (DT) ile Duyarsızlaşma (D) arasında $r = .32$ pozitif doğrusal ilişki bulunurken, Duygusal tükenme (DT) ile Kişisel Başarı (KB) arasında ise $r = -.52$ negatif yönde doğrusal bir ilişki tespit edilmiştir. Duyarsızlaşma (D) alt ölçeği ile Kişisel Başarı (KB) alt ölçeği arasında $r = -.32$ yine negatif yönde doğrusal bir ilişkiye rastlanmıştır (Tablo 5). Bu sonuç alt ölçekler arasında kişisel başarı artarken, diğer alt ölçeklerin (DT ve D) azaldığı yönündedir. Tersi durumda DT ve D puanları artarken kişisel başarı azalmaktadır. Dolunay'ın çalışması da araştırma sonuçlarımızla uyum göstermektedir [29].

Beden eğitimi öğretmenlerinin bazı sosyo-demografik özelliklerine göre tükenmişlik düzeylerinin belirlenmesindeki sonuçlar değerlendirilmiştir.

Sonuçlara göre; yaş değişkeninde tükenmişlik düzeyine göre Beden Eğitimi öğretmenleri arasında anlamlı farklar bulunmuştur. Yaş değişkeni azaldıkça DT, D artmakta ve KB düzeyleri azalmaktadır. Bunun tersi durumda, tükenmişlik düzeyleri azalırken KB düzeyi ile zıt korelasyon göstererek artmaktadır. Ülkemizde, literatürde yaşın duygusal tükenmeyi etkilemediğini gösteren bulgular yanında [30], etkileyen bir faktör olduğu bazı araştırmalarla ortaya konmuştur [31,32]. Bu araştırmada yaş ve tükenmişlik arasındaki ilişki birçok araştırma ile benzerlik göstermektedir [22, 33, 34, 35 ve 36]. Bu sonuçlar yurt dışında yapılan bazı çalışmalarla da desteklenmektedir [1 ve 2]. Maslach ve Jackson yaptığı araştırmada, yaş yükseldikçe tükenmişliğin azaldığı bulunmuştur [5 ve 37].

Diğer yandan Beden eğitimi öğretmenlerinin mesleki rolleri gereği, sürekli bir aktivite ve sportif faaliyetlerin içerisinde olması, ilerleyen yaşlarına rağmen fiziksel olarak aktif kalmaları, diğer öğretmen gruplarına göre daha şanslı görülebilir. Yaş gruplarındaki istatistiksel farkın kaynağında, mesleğine yeni başlayan öğretmenlerde tükenmişlik düzeylerinin yüksek çıkması; hem beklentilerin fazla olması, hem de mesleki tecrübe eksikliği, karşılaşılan sorunlarla başa çıkabilmede daha tecrübeli meslektaşlarına göre sorun yaşadıkları şeklinde değerlendirilebilir. Mesleğinde yaşanan deneyimler yaşla birlikte hem çeşitlilik hem de çözüm yolları üretmede pratiklik kazandırabilmektedir. Dolayısıyla sonuçlar normal olarak görülebilir.

Beden eğitimi öğretmenlerinin cinsiyetlerine göre tükenmişlik seviyesine bakıldığında, DT bayanlarda ortalama olarak yüksek olmasına rağmen, istatistikî açıdan anlamlı bulunmamıştır. D yönünden iki grup arasında anlamlı fark bulunmuştur. Farkın kaynağı erkeklerin D düzeylerinin daha yüksek olduğu yönündedir. KB düzeylerinde ise anlamlı bir fark tespit edilmemiştir. Hem öğretmenler üzerinde hem de diğer sağlık personeli ve yöneticilik gibi meslekler üzerinde yapılan çalışmalarda, tam bir uyum söz konusu olmamıştır [23]. Bazı çalışmalarda sonuçlar istatistikî yönden anlamlı bulunmazken [20, 21, 24, 28, 29 ve 38], Barut ve arkadaşlarının Ondokuz Mayıs Üniversitesi'nin çeşitli fakültelerindeki 212 öğretim elemanı ile yaptığı araştırmada; Maslach Tükenmişlik Ölçeği kullanılmış ve Öğretim elemanlarının cinsiyetine göre duygusal tükenme düzeyleri arasında fark bulunmazken, duyarsızlaşma düzeyinde fark olduğunu bulmuştur [39]. Son yıllarda sağlık personeli üzerinde yapılan yurt dışı bir çalışmada, D düzeyinin erkeklerde daha fazla olduğu sonucuna ulaşılmıştır [40]. Araştırmalarla ilgili bulguların farklı sonuçlar ortaya koyması dikkat çekicidir. Bu konu ile ilgili olarak cinsiyet değişkeni ele alınırken homojen bir yapının ele alınması gerektiği sonucu ortaya çıkmaktadır. Cinsiyetin başlı başına tükenmişliği ortaya koymasında çelişki oluşturduğu gözlenmiştir. Cinsiyetlerin evli veya bekâr olması da sonuca etki eden faktör olarak düşünülmektedir. Cinsiyet değişkeninde evli olanların sorunların üstesinden gelme başarılarının, bekârlara göre daha etkili olduğu, dolayısıyla daha az tükenmişlik gösterdiği söylenmektedir [20 ve 22].

Araştırma bulgularına medeni durum açısından bakıldığında; evli, bekâr ve eşinden ayrılmış gruplar arasında DT, D, KB tükenmişlik düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olduğu sonucu çıkmıştır. Farkın kaynağını bulmak için yapılan ikili karşılaştırma analizinde ise evli ve bekâr olan gruplar arasında D alt ölçeğindeki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmamış fakat DT ve KB alt ölçeğinde anlamlı çıkmıştır. Bekâr olanların genelde daha genç yaşta olması ortalamayı etkileyen önemli bir faktör olarak düşünülmektedir. Genç yaşta olanlar, daha yaşlı ve deneyimlilere göre fazla tükenmişlik göstermektedir [20 ve 21]. Evli ve eşinden ayrılmış olan grup karşılaştırmalarında ise KB ve D yönünden fark olmayıp, DT yönünden anlamlı fark çıkmıştır. Bunun kaynağının ise; eşinden ayrılmış grubunda yer alanların yaşadıkları olumsuz sosyal ve dış etkiler olabileceği düşünülmektedir. Genel çerçevede evli olan grubun DT, D düzeyleri düşük, KB alt ölçek puanları ise yüksek olduğu ortaya çıkmıştır. Medeni durum ile tükenmişlik düzeyleri arasında anlamlı fark bulan çalışmalar araştırmamızı desteklemektedir [41 ve 42]. Medeni durum değişkeninin, sağlık personeli üzerinde yapılan araştırmada tükenmişliği etkilemediğine dair görüşler de mevcuttur [43].

Beden eğitimi öğretmen grubunun görev yaptıkları kurumun, devlet okulu veya özel okul değişkeni olarak ele alınıp yapılan karşılaştırmada, DT, D ve KB alt ölçekler arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark tespit edilmemiştir. Öğretmenlik mesleğinde çalışan kişilerin genel olarak ister devlet okulu, isterse özel okullarda olsun, olaylara ve sorunlara aynı şekilde yaklaşım göstermeleri, bunun yanı sıra sosyal statüleri ve konumlarının arasında çok fazla ayırımın olmaması ile çıkan sonuç ilişkilendirilebilir.

Meslekte çalışma yılına göre tükenmişlik düzeylerinin incelenmesi sonucu ortaya çıkan sonuç, istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. Yaş ile doğru orantılı olarak; yaş ilerledikçe tükenmişlik düzeyinin azalması ve karşılaşılan sorunların üstesinden gelebilmede daha az sorun yaşanmaktadır [22]. Öğretmenlerin meslekteki

toplam hizmet süresinin KB üzerinde yaş ile benzer etkiyi gösterdiği söylenebilir. Mesleğinde çalışma yılına göre, yaş ilerledikçe tükenmişlik düzeylerinin aynı şekilde pozitif doğrusal bir ilişki göstererek azalması beklenen bir sonuç olarak değerlendirilebilir. Çalışmada da bu iki değişkenin birbiri ile uyumlu korelasyon göstermesi, konunun içeriği ile paralellik göstermektedir. Literatürdeki bazı çalışmalar araştırmayı destekler mahiyettedir [22, 27 ve 44]. Hizmet süresi ve yaş arttıkça kişinin mesleğine daha çok uyum gösterdiği ve streslerle başa çıkmada daha etkili olduğu düşünülmektedir. Meslekte yeni olanlar ise, ast üst ilişkilerinde daha çok rutin işler yapmakta ve sisteme ayak uydurmada daha çok sorun yaşamaktadırlar [22]. Ergin'in sağlık personeli ile yaptığı çalışmada hizmet süresi ve yaş arttıkça, duygusal tükenmenin ve duyarsızlaşmanın azaldığı, buna karşın kişisel başarı duygusunun arttığını bulunmuştur [22]. Girgin'in ilkökul öğretmenlerinde yaptığı araştırmada, toplam hizmet süresinin D ve KB puan ortalamalarını etkilediği bulunmuştur [27,45]. Hizmet süresi fazla olan öğretmenlerin tükenmişliklerinin azalırken kişisel başarılarının arttığını belirten birçok araştırma bulgusu bu yorumu desteklemektedir [7, 27, 33, 46, 47 ve 48].

Araştırmada ele alınan ve diğer bir bağımsız değişken olan günlük çalışma saatleri ile tükenmişlik düzeylerinin ilişkisi, istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur.

Beden eğitimi öğretmenlerinin günlük çalışma saatleri arttıkça DT ve D alt ölçeklerinde yükselme görülürken KB seviyelerinin azalması, gün içerisinde fazla çalışmayla tükenmişlik düzeylerinin pozitif korelasyon içerisinde olduğunu göstermektedir. Beden eğitimi öğretmenleri diğer öğretmen ve meslek gruplarından farklı çalışma programları uygulamaktadır. Ders çalışma saatlerine ek olarak, okul içi sportif faaliyetlerinde bulunmaktadır. Oluşturulan spor takımlarının başarılı olabilmesinde antrenmanın devamlılığı söz konusudur. Bunun için çalışmalarına çoğu zaman ek faaliyetler ve zaman ayırması söz konusu olabilmektedir. Bu zaman diliminin bazen mesai saatleri dışına, bazen de tatil günlerine denk gelmesi, öğretmenleri fiziksel, psikolojik ve sosyal yönden etkileyebilmektedir. Eğitimde kalitenin devamlılığı için öğretmenlerin bir sonraki güne yeniden fiziksel ve psikolojik olarak hazır olmaları önem taşır. Konu bu anlamda tükenmeyi etkileyen bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Yeniden işe hazır olma, sosyal ilişkilerde aile ve arkadaşlarına yeterince zaman ayıramama ve diğer sorumluluklarının yerine getirilememesi, tükenmişlik duygularını artırıp, kişisel başarıya etki edebilmektedir [49]. Bireyin kendisine yeterince zaman ayıramaması tükenmişlik için önemli bir risk faktörü olarak kendini göstermektedir. Bu da Beden eğitimi öğretmenlerinin tükenmişliğine yansımaktadır [50].

Beden eğitimi derslerinin verimli işlenebilmesi ve öğrencilerin sportif ihtiyaçlarının karşılanabilmesi, spor tesisinin yanı sıra, spor malzemelerinin bulunmasını da bir ihtiyaç olarak ortaya koymaktadır. Beden eğitimi öğretmenlerinin, derslerini sınıf ortamında işleyen diğer öğretmen grubundan farklı olarak, okulda bu tesis ve malzemelerden yoksun olması, derslerin gelişi güzel işlenmesine ve istediği gibi uygulayamamasına neden olabilmektedir. Bu da öğretmenin hareket imkânını ve bağımsız oluşunu kısıtlamaktadır [51]. Bütün yaş grubu öğretmenler için geçerli olsa da, özellikle idealist düşüncelerle başlayan, mesleğinde yeni olan öğretmen grubu için, sorunlara çözüm bulma noktasında sıkıntı oluşturabildiğinden, tükenmişlik düzeyinde öğretmenleri risk altına alabileceği düşünülmektedir. Beden eğitimi öğretmenlerinin okul içi faaliyetlerinde, gerek kapalı spor alanı kullanımı, gerekse okul bahçesini ders amaçlı kullanımda yaşadığı stres etmenleri, tükenmişlik

düzeylerini etkileyebilecek bazı sorunlar olarak karşılıklarına çıkmaktadır. Yöneticilerin gözü önünde çalışma, iklimden kaynaklanan uygun olmayan hava şartları öğretmeni etkileyebilmektedir [52]. Yine aynı şekilde muhafazalı olmayan ve ders işleyişinde öğrencilerin okul bahçesinde geniş bir alana yayılımı, hem disiplin oluşturma, hem de güvenlik problemi ile karşı karşıya bırakması, öğretmen üzerinde olumsuz etkiler yapabilmektedir [53].

Beden eğitimi öğretmenlerinin derslerini daha uygun ortamda yapabilmeleri olanaklarının sunulmaya çalışılmasının önem teşkil ettiği düşünülmektedir. Daha iyi çalışma şartları sağlanırsa öğretmenlerin tükenmişlikleri ve yıpranmaları azaltılabilir [54]. Bu anlamda Beden eğitimi öğretmenlerini, spor tesis olanaklarının durumunun DT ve KB alt ölçeklerini etkilediği düşünülmektedir.

Beden eğitimi öğretmen grubu içerisinde %11,5'lik kısmının öğretmenliğini yaparken aynı zamanda başka bir işle de uğraştıkları tespit edilmiştir. DT, D ve KB alt ölçeklerinin ortalama değerlerinin ikili karşılaştırılmasında ise tükenmişlik düzeylerinde istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmuştur.

Yurt dışı çalışmalarında kişisel başarısızlığın tanımlaması yapılırken, kişinin işe karşı motivasyonu düşmüştür, kişi kontrol eksikliği ve çaresizlik hisseder. Kişi iş dışındaki faaliyetlere yönelmektedir ifadesi kullanılmıştır [5 ve 6]. Yapılan araştırmada bulunan ortalamalar; iş dışı çalışmalar gösteren öğretmen grubunun DT, D'nin yüksek KB seviyesinin ortalamalarının düşük olması literatür tanımlaması ile örtüşmektedir. Ancak Beden eğitimi öğretmenleri branş itibari ile genelde ya okul faaliyetlerinin devamı ya da kendi alanları ile ilgili özel kurslar ve/veya özel ders verdikleri gözlemlenmiştir. Bu noktada tükenmişlik seviyelerini etkileyen durumun; başka işle uğraşmaları mı tükenmişlik düzeylerini artırıyor, yoksa tükenmişlik düzeyleri yüksek olduğu için mi başka işlere meyil gösteriliyor olduğu bulgularımızdan tespit edilememiştir. Bu noktada ayırımın sağlıklı yapılabilmesi için ayrı bir çalışmanın gerekliliğinin uygun olacağı düşünülmektedir. Sonuç olarak, mevcut verilerden yola çıkılarak, mesleğini yaparken başka bir işte çalışıyor olanların DT ve D düzeylerinin yüksek KB düzeylerinin ise düşük olduğu yönündedir.

Araştırma grubunun alkol ve sigara kullanım alışkanlıkları ile ilgili yapılan analizde; alkol kullanımında, hiç alkol kullanmayan öğretmen grubu ile kullananlar arasında aritmetik ortalama olarak, hiç kullanmayanlar lehine DT ve D puanı az, KB puanı yüksek çıkmasına rağmen, istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır. Alkol kullanımının tükenmişlik düzeyine etki etmediğine dair birçok çalışma vardır [20, 55, 56, 57 ve 58]. Alkol kullanmama nedenini (sağlık, ailesel, dini vs) kişisel sebeplere bağlayan araştırmacılar da vardır [57]. Araştırmanın sonuçları literatür ile uyum sağlamaktadır.

Sigara kullanımı değişkeni ele alınarak yapılan analizde ise; DT ve D boyutunda anlamlı bir fark bulunmazken, KB boyutunda kullanmayanlar lehinde anlamlı fark bulunmuştur. Bu bulgu literatürde sigaranın tükenmişlik üzerine etki etmediğine dair bazı görüşler ile ters düşmektedir [20 ve 58]. Bunun yanında sigara kullanımını duyarsızlaşma yönünden etkili bulan araştırmalar da vardır [55]. Sigara kullanımı ile ilgili farklı bir yaklaşım olarak, yaptığı çalışmada, problemlerle başa çıkma açısından deneklerin %47,3'ü arkadaşlarıyla konuşurken, %52,7'si başta sigara olmak üzere kendi kendilerine çözüm üretmeye çalışmaktadırlar ifadesine yer verilmiştir [59].

Benzer anlamda yurt dışı literatürde, öğretmenlik mesleğinin stresi ile psikolojik, fizyolojik ve/veya davranışsal (sigara alımı gibi) problemler korelasyon göstermektedir şeklinde belirtilmiştir

[16]. Konuya fizyolojik olarak yaklaşım gösterildiğinde; solunum sistemine oldukça olumsuz etki eden sigara kullanımı, Beden eğitimi öğretmenlerinin fiziksel yeteneklerine zarar verebileceğinden, sorunlarla başa çıkmada veya kendini yeterli bulmada stres ve sorun yaşanmasına neden olabilecektir. Araştırmada çıkan sonuç, kişisel başarıyı olumsuz etkileyen bir risk faktörü olarak değerlendirilebilir.

Beden eğitimi öğretmenleri üzerinde yapılan araştırmanın, tükenmişlik düzeyini etkileyip etkilemediğinin öğrenilmeye çalışıldığı bir diğer bağımsız değişken sağlık durumudur. Aritmetik ortalamalar karşılaştırıldığında sonuç, bütün alt ölçeklerin olumsuz yönde etkilendiği ve istatistiksel olarak anlamlı bir fark olduğu yönündedir. Çıkan bu sonuç normal bir ilişki olarak değerlendirilmektedir. Mesleğini hem zihinsel, hem de fiziksel olarak yürütmek zorunda olan Beden eğitimi öğretmenlerinin devam eden sağlık problemleri, onların fiziksel performanslarına olumsuz etki edebilecektir. Bu da tükenmişlik düzeylerinde risk oluşturup, kişisel başarısını etkileyebilen bir faktör olarak değerlendirilebilir. Kronik sağlık problemi olan kişilerle beraber görev yapan iş arkadaşının bile etkilenebileceğini ortaya koyan araştırma, ayrıca dikkat çeken bir bulgudur [60].

Beden eğitimi öğretmenlerinin bazı değişkenler ile ele alınarak, tükenmişliklerinin ortaya konulması amacıyla yapılan bu çalışmada; yaşın genç, meslekte yeni olmanın ve günlük çalışma saatlerinin yoğun olmasının tükenmişlik düzeylerinde negatif etki ettiği, cinsiyet değişkeninin erkeklerde duyarsızlaşma alt ölçeğinde etkili olduğu bulunmuştur. Medeni durum değişkeninde, evli olanların sorunların üstesinden gelmede daha başarılı oldukları belirlenmiştir. Çalıştıkları kurum özelliği ve alkol kullanımında tükenmişliklerinde fark bulunmazken, aynı anda farklı işlerle uğraşmanın ve eğitim öğretim tesis-araç ve gerecinin yetersizliğinin tükenmişliklerini olumsuz etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. Sigara kullanımının beden eğitimi öğretmenlerinin kişisel başarılarını azaltan bir risk taşıdığı, sağlık problemleri ile eğitime devam eden kişilerde ise, tükenmişlik düzeylerinin negatif etkiler gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır.

Sonuçlar doğrultusunda sunulan öneriler:

- Eğitim fakülteleri ve Beden Eğitimi ve Spor Yüksek okullarının öğretmenlik bölümlerinde okuyan öğretmen adaylarına, henüz öğrencilik dönemlerinde iken, mezun olduktan sonra görev alacakları yerlerde karşılaşılabilecekleri olumsuz durumlar ifade edilmeli ve bu sorunların çözümünde gerekli yaklaşımlar öğretilmelidir.
- Göreve yeni başlayan öğretmenlere, görev aldıkları yerlerde, mesleki tecrübesi olan, daha deneyimli öğretmenlerle, bilgi paylaşımı ve çalışma ortamına uyum sağlamada destek verilmelidir.
- Göreve başladığı yerde, aynı branşta mesleki tecrübesinden istifade edecek başka bir öğretmen olmaması durumunda bu hizmet, okul idaresi veya rehberlik hizmeti veren eğitimciler tarafından sağlanmalıdır.
- Beden eğitimi öğretmenlerinin Mesleki branşları itibariyle, derslerini amacına uygun olarak işleyebilmeleri, spor tesisi araç ve gerecine olan ihtiyaçlarının karşılanmasına bağlı görülmektedir. Bu konuda gerek Milli Eğitim Bakanlığı ve il müdürlükleri, gerekse okul yöneticilerinin çözüm üretmeleri, hem öğrenci eğitimi, hem de öğretmen açısından önemli görülmektedir.

KAYNAKLAR (REFERENCES)

1. Laes, T. and Laes, T., (2001). Career burnout and its relationship to couple burnout in Finland: A pilot study. Paper presented in a symposium entitled The Relationship between Career and Couple Burnout: A Cross-Cultural Perspective held at the Annual Convention of The American Psychological Association, San Francisco, California.
2. Pines, A.M. and Nunes, R., (2003). The relationship between career and couple burnout: Implications for career and couple counseling. *Journal of Employment Counseling*, 40 [2], 50 - 64.
3. Maslach C. , SchanfeldiW. B., Leiter M.P., (2001). Job Burnout, *Annual Review of Psychology*, vol. 52, ss: 397-422.
4. Freudenberger, H.J., (1974). Staff burnout, *Journal of Social Issue*, 30, 159 -165.
5. Maslach C. and Jackson, S.H., (1984). Patterns of Burnout among a National Sample of Public Contact Workers, *Journal of Health and Human Resource Administration*, vol. 7, ss: 189-212.
6. Maslach C. and Jackson S.E., (1981). The Measurement of Expenenced Burnout, *Journal of Occupational Behavior*, vol. 2, ss .99-113.
7. Tmkaya, S., (1996). ğretmenlerdeki tkenmişlik grlen psikolojik belirtiler ve başa ıkma davranışları, Doktora tezi, ukurova niversitesi Sosyal Bilimler Enstits.
8. Sandstrm A, Rhodin NR, Lundberg M, Olsson T, Nyberg L., (2005). Impaired Cognitive Performance in Patients with Chronic Burnout Syndrome, *Biological Psychology*. 69: 271 -279.
9. Schwab, R.L& Iwanichi, E.F., (1982). Who are our burned-out teachers, *Educational Research Quarterly*, 77: 2, 5 -17.
10. Sayıl, I., Berksun, O.E., Palabıyıkğlu, R., Devrimci zgven, H., Soykan, C. ve Haran, S., (2001). "Tkenme" Kriz ve Krize Mdahale, Ankara niversitesi Psikiyatrik Kriz Uygulama ve Araştırma Merkezi Yayınları No: 6, 1.Baskı, Ankara.
11. Piko, B.F., (2005). Burnout, Role Conflict, Job Satisfaction and Psychosocial Health among Hungarian Health Care Staff: A Questionnaire Survey. *International Journal of Nursing Studies*, Article in Press [Available online at www.science direct.com] [Access date: June 27, 2005].
12. Levinson, H., (1996). Burnout, *Harvard Business Review*. July - August. 153-161.
13. Golembiewski, R.T., Boudreau, R.A., Sun, B., and Lou, H., (1998). Estirnates of Burnout in Public Agencies: Worldwide, How Many Employees Have Which Degrees of Burnout and With What Consequences? *Public Administration Review*, 58, 59-65.
14. Wright, T.A. and Bonett, R., [1997]. The Contribution of Burnout to Work Performance, *Journal of Organizational Behavior*, 18 (5), 491- 499
15. Kyriacou, C., (1987). Teacher Stress and Burnout: an International Review. *Educational Research*, 29, 2, 46 -152.
16. Kriacou, C. and Sutcliffe J., (1979). Teacher stress and satisfaction, *Educational Research*, 29, 2, 89-96.
17. Işıkhan, V., [2004]. alışma Hayatında Stres ve Başa ıkma Yolları. Ankara: Sandal Yayınları
18. Guglielmi, R. and Tatrow, K., (1998). Occupational Stress, Burnout and Health in Teacher: a Methodological and Therogical Analysis. *Review of Educational Research*, 68, 1, 61-99.
19. Sears, S.F., Urizar, G.G., and Evans, G.D., (2000). Examining a stress-coping model of burnout and depression in extension agents, *Journal of Occupational Health Psychology*, 5 (1), 56-62.

20. Aslan, S.H, Gürkan, S.B, Alparslan ZN ve ark., (1996). Tıpta uzmanlık öğrencisi hekimlerde tükenme düzeyleri. *Türk Psikiyatri Dergisi*; 7: 39 -45.
21. Olkinuora M, Asp S, Juntunen. J., et al., (1990). Stress symptoms, burnout and suicidal thoughts in Finnish physicians. *Soc Psychiatry Psychiatr Epidemiol*, 25: 81-86.
22. Ergin, C., (1992). Doktor ve hemşirelerde tükenmişlik ve Maslach Tükenmişlik Ölçeğinin uyarlanması. VII. Ulusal Psikoloji Kongresi Bilimsel Çalışmaları, Bayraktar R, Dağ İ (eds): Ankara, Türk Psikologlar Derneği Yayını, s 143 -154.
23. Torun, A., (1996). Stres ve tükenmişlik in Tevrüz S (ed): *Endüstri ve Örgüt Psikolojisi*, Türk Psikologlar Derneği Yayını, s 43 -53.
24. Sutherland, V.J. and Cooper, C.L., (1993). Identifying distress among general practitioners; predictors of psychological ill-health and job dissatisfaction, *Soc. Sci Med* 37: 575-581.
25. Çimen, S., (2007). İlköğretim öğretmenlerinin tükenmişlik yaşantıları ve yeterlik algıları, *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
26. Quigley, T., Slack. T., and Smith, G., (1989). The levels and possible causes of burnout in secondary school teacher-coaches. *CAHPER Journal*, 20-25.
27. Girgin, G., (1995). İlkokul öğretmenlerinde meslekten tükenmişliğin gelişimini etkileyen değişkenlerin analizi ve bir model önerisi, *Yayınlanmamış doktora tezi*, DEÜ, İzmir.
28. Sucuoğlu, B. ve Kuloğlu, N., [1996] Özürlü çocuklarla çalışan öğretmenlerde tükenmişliğin değerlendirilmesi, *Türk Psikoloji Dergisi*, 10 (36), 44- 60.
29. Dolunay, A.B., (2002). Keçiören İlçesi "Genel Liseler ve Teknik-Ticaret-Meslek Liselerinde Görevli Öğretmenlerde Tükenmişlik Durumu" Araştırması. *Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Mecmuası*, 55 (1), 51-62.
30. Demir, A., (1995). Hemşirelerin tükenmişlik düzeyleri, *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
31. Özmen, H., (2001). Görme engelliler okullarında görev yapan öğretmenlerin tükenmişlik düzeyleri. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Ankara: Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü
32. Aslan, D. Kiper, N. ve Karaağaoğlu, E., (2005). Türkiye'de tabip odalarına kayıtlı olan bir grup hekimde tükenmişlik sendromu ve etkileyen faktörler, *Ankara: Türk Tabipleri Birliği Yayınları*
33. Baysal, A., (1995). Lise ve dengi okul öğretmenlerinde meslekten tükenmişliğe etki eden faktörler, *Yayınlanmamış Doktora Tezi*, İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
34. Izgar, H., (2001). Okul yöneticilerinde tükenmişlik, *Ankara: Nobel Yayın Dağıtım*
35. Avşaroğlu, S., Deniz, E.M. ve Kahraman, A., (2005). Teknik Öğretmenlerde Yaşam Doyumu İş Doyumu ve Mesleki Tükenmişlik Düzeylerinin İncelenmesi, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 14, 115 -129.
36. Barutçu, E. ve Serinkan, C., (2008). Günümüzün Önemli Sorunlarından Biri Olarak Tükenmişlik Sendromu ve Denizli de Yapılan Bir araştırma, *Ege Akademik Bakış*, 8 (2):541- 561
37. Maslach C., Jackson SE. (1986). *Maslach Burnout Inventory Manuel*, Consulting psychologist Pres, Palo Alto.
38. Altay, M., (2007). Okul yöneticilerinin mesleki tükenmişlik düzeyleri ile çok boyutlu algılanan sosyal destek düzeyleri arasındaki ilişki. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Tokat: Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

39. Barut, Y. ve Kalkan M., (2002). 19 Mayıs Üniv. Eğitim Fakültesi Dergisi, 14, 66 -77.
40. Raggio, B. and Malacarne, P., (2007). Burnout in intensive care unit. *Minerva anesthesiol*; 73(4):195-200, apr
41. Cemaloğlu, N. ve Erdenoğlu Şahin, D., (2007). Öğretmenlerin Mesleki Tükenmişlik Düzeylerinin Farklı Değişkenlere Göre İncelenmesi, *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 15(2), 465 -484, Kastamonu.
42. Babaoğlu, E., (2006). İlköğretim okulu yöneticilerinde tükenmişlik, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Bolu: İzzet Baysal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
43. Sünter, A.T., Canbaz, S., Dabak, Ş., Öz, H. ve Pekşen, Y., (2006). Pratisyen hekimlerde tükenmişlik, işe bağlı gerginlik ve iş doyumunu düzeyleri. *Konya ve Karaman Tabip Odası Genel Tıp Dergisi*, 16: 9-14.
44. Yousefy, A.R. and Ghassemi, G.R., (2006). Job burnout in psychiatric and medical nurses in Isfahan, Islamic Republic of Iran *East Mediterr Health J*, 12 (5):662-9.
45. Ergin, C., (1996). Maslach Tükenmişlik Ölçeğinin Türkiye Sağlık Personeli Normları *3P Dergisi*, 4: 1.
46. Gold, Y., (1985). The relationship of six personal and life history variables to standing on three dimension of the Maslach Burnout Inventory in a sample of elementary and junior high school teachers, *Educational and Psychological Measurement*. 45, 377-387.
47. Byrne, B.M., (1994). Burnout: Testing for the validity, replication, and invariance of causal structure across elementary, intermediate, and secondary teachers, *American Educational Research Journal*, 31 (3), 645 -673
48. Çıtak, G., (1998). *Hemşirelik yüksek okulu öğretmenlerinin empati beceri ve tükenmişlik düzeylerinin belirlenmesi*, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara
49. Smith, D., and Leng, G.W., (2003). Prevalence and Sources of Burnout in Singapore Secondary School Physical Education Teachers. *Journal of Teaching in Physical Education*, 22, 203-218.
50. Danylchuk, K.E., (1993). the presence of occupational burnout and its correlates in university physical education personel, *journal of sport management*, 7 (2), 107 -121.
51. Koustelios, A., & Tsigilis, N., (2005). The relationship between burnout and job satisfaction among physical education teachers: A multivariate approach. *European Physical Education Review*, 11(2), 189-203.
52. Fejgin, N., Ephraty, N., and Ben-Sira, D., (1995)]. Work Environment and Burnout of Physical Education Teachers. *Journal of Teaching in Physical Education*, 15(1), 64-78.
53. Fejgin, N., Talmor, R., and Erlich, I., (2005). Inclusion and burnout in physical education. *European Physical Education Review*, 11(1), 29-50.
54. Tsigilis, N., Zachopoulou, E., and Grammatikopoulos, V., (2006). Job satisfaction and burnout among Greek early educators: A comparison between public and private sector employees. *Educational Research and Review*, 11(8), 256-261
55. Kurçer, M.A., (2005). Harran üniversitesi tıp fakültesi hekimlerinin iş doyumunu ve tükenmişlik düzeyleri, *Harran üniversitesi tıp fakültesi dergisi*; 2 (3): 10 -15
56. Bilici, M., Mete, F. ve arkadaşları (1998). Bir grup akademisyende depresyon ve tükenme düzeyleri, *Türk Psikiyatri Dergisi*, 9(3):181 -189.

57. Özdemir, A.K., Coşkun, A. ve arkadaşları, (1999). Diş Hekimliği Fakültesi Öğretim Elemanlarında Tükenmişlik Ölçeğinin Değerlendirilmesi, Cumhuriyet Üniversitesi Diş Hekimliği Dergisi, Cilt 2, Sayı 2.
58. Küçüközel, N., (2007). Aile Hekimliği Asistanlarındaki Anksiyete, Depresyon Ve Tükenmişlik Düzeyinin Dâhili Bilimler Asistanları İle Karşılaştırılması, T.C. Sağlık Bakanlığı, Ankara Atatürk Eğitim Ve Araştırma Hastanesi Aile Hekimliği, Uzmanlık Tezi, Ankara.
59. Balcıoğlu, İ., Memetali, S. ve Rozant, R., (2008). Tükenmişlik Sendromu, Dirim Tıp Dergisi, sayı: 83 (99-104).
60. Gilloran, A., McKinley, A., McGlew, T., McKee, K., and Robertson, A., (1994). Staff nurses satisfaction in sychiatric wards. J Adv Nurse, 20: 997-1003.